

rárno-historickej genológie ostáva naďalej nezaraďené.

Vydania príležitostnej epicediálnej a pohrebnej tvorby tvoria významnú zložku knižnej kultúry v 18. storočí, pre ktorý je príznačný aj istý typografický stereotyp. Ivona Kollárová v príspevku Pohrebné kázne a epicediá v segmente príležitostných vydaní poukazuje na viaceré doteraz nepoznané aspekty vydávania, distribúcie a recepcie takejto príležitostnej tvorby. Gabriela Žibrítová a Jana Skladaná v spoločnej štúdií Neznáma príručka duchovnej starostlivosti o umierajúcich (*Zlatý pramen vedúcy k životu večnému...* z rokov 1695 a 1716) predstavujú doteraz neznámu príručku pre kňazov, ktorá slúžila ako pomôcka pri rozličných situáciách spojených s poslednými vecami človeka. Nález exemplára tejto príručky v slovenskom jazyku v rumunskom Sedmohradsku naznačuje, že v tomto prostredí žil okruh príslušníkov slovenskej jazykovej komunity. V súvislosti s jazykovou analýzou pamiatky sa konštatuje, že ide o slovenčinu s množstvom českých jazykových prvkov v oblasti pravopisu, hláskoslovia, tvaroslovia, slovotvorby i lexiky.

Príspevok Hany Urbanovej Pohrebné plače a duchovné piesne-odobierky: dva piesňové žánre v jednom obradovom kontexte tvorí záverečnú kapitolu recenzovaného zborníka. Na základe porovnávacej sondy autorka príspevku analyzuje dva tradičné piesňové žánre spájajúce sa s pohrebnými obradmi a obyčajami: rituálny plač a duchovnú pieseň-odobierku. Historický piesňový materiál dokazuje koexistenciu týchto dvoch žánrových foriem v pohrebnom obrade paralelne vedľa seba, čo je dokladom pohansko-kresťanského synkretizmu príznačného pre ľudovú vieru. Doterajšie výskumy piesňového materiálu podopierajú skutočnosť, že ku kontaminácii obidvoch piesňových žánrov na úrovni piesňovej štruktúry nedochádzalo. H. Urbanová však uvádza zaujímavý príklad prieniku pohrebného plaču a kancionálovej duchovnej piesne z lokality Dačov Lom v Honte *Taklíž já přede v úzkosti* na úrovni piesňovej štruktúry. Autorka príspevku však konštatuje, že ide skôr o ojedinelý prí-

klad synkretizmu rituálneho plaču a duchovnej piesne-odobierky, ktoré v kontexte smútočného obradu fungovali popri sebe ako dva komplementárne a špecifické žánre. Peter Žeňuch v záverečnom príspevku podáva obraz eschatologického videnia smrti na príklade paraliturgickej piesňovej tvorby v prostredí východného Slovenska a Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. Poukazuje na niektoré osobitosti náuky o posmrtnom živote a dokladuje aj niektoré prejavy náboženského synkretizmu eschatologického učenia príznačné pre prostredie byzantsko-slovanského obradu.

Okruh eschatologických otázok v písomných autorských žánroch i v tradičných ľudových náboženských prejavoch v prostredí rímsko-katolíckej cirkvi, protestantskej i byzantsko-slovanskej kultúrno-religiózneho tradície je neoddeliteľnou súčasťou duchovnej kultúry Slovenska. Recenzovaný súbor štúdií je preto cenným príspevkom k výskumu tejto problematiky, najmä ak ide o doposiaľ neopodstatnené zanedbávanú oblasť interdisciplinárneho spoločensko-vedného i antropologického výskumu.

Katarína Žeňuchová

AKO ČÍTAŤ TRAKTÁTOVÚ LITERATÚRU 17. – 18. STOROČIA. Editorka Timotea Vráblová. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV – Divis-Slovakia, 2009. 140 s.

Monografický zborník s mimoriadne prítlačlivou estetickou úpravou je ďalším povšimnutiahodným znamením živého záujmu o literárno-vedné poznávanie rozmeru staršej slovenskej literatúry. Sledovanie synkretických premien traktátového žánru v rámci storočí, smerov a vierovyznaní ponúklo vzhľadom na rozsahom veľké východiskové texty bohatý výskumný priestor, alebo presnejšie povedané, autori dokázali vytážiť z originálnych znení maximum. K prvému traktátu protestantského kňaza, pietistu Eliáša Mileca *O lstech a chytros-*

tech *d'ábel'ských* (s vročením medzi 1738 – 1745) sa vyjadrili štyria bádatelia.

Erike Brtáňovej sa podarilo priblížiť text z aspektu literárnohistorického, dotýkajúc sa problému Milecovho autorstva, jeho literárneho štýlu, podmieneného osobným filozofickým zameraním a pietistickým videním. Milecov traktát totiž predstavuje jeden z viacerých titulov konvolútu *Meditationes sacrae* a E. Brtáňová poskytla celkom hodnotné, i keď – ako sama podotýka – fragmentárne literárnohistorické poznatky. Práve porovnávaním s ostatnými pamiatkami v konvolúte a s vedomím významnosti rétorických pravidiel, načrtáva možnosti žánrového orientovania spisu k sporu, kázni a samozrejme – k traktátu.

Jan Malura si vzal pod drobnohľad genologické variácie a metamorfózne sklonky traktátu k žánrovým podobám súdobo uprednostňovaným, požadovaným a očakávaným literárnym i náboženským spoločenstvom. Príkladmi z českej literatúry poukázal na prednostne pragmatickú funkciu traktátu, na modelovanie stredovekého žánrového prototypu v rámci intertextového nadväzovania a následné vytváranie okruhu tzv. traktátovej literatúry, predovšetkým v ranom novoveku. Samotnú Milecovu prózu Malura vníma z hľadiska jej vnútornej organizácie ako naklonenú k odbornému štýlu, ale cez zjavnú sústredenosť na recipienta smerujúcu aj ku kázni, i keď prejavuje limitované používanie rétorických prvkov. J. Malura pracuje so zákonitosťami kompozície a rétoriky a tie ho privádzajú ku konštatovaniu o „rozvolnění žánru“, oslabenej ohraničenosti konkrétnej žánrovej podoby, čo podmieňujú viaceré faktory, ako napríklad polemický, agitačný tón a persuazívne pôsobenie na čitateľa.

Autori štúdií sa pohybujú v 17. a 18. storočí, narábali s originálnym náboženským textom. Náboženosť treba pokladať za závažný a neprekvapivý fakt, čo presvedčivo zdôraznila Tímea Vráblová v rozsiahlej štúdií o funkcii Milecovho traktátu, o religióznom a literárnom kontexte – teda o jeho troch nerozdeliteľných hľadiskách. Podobne aj Vráblovú interpretácia prózy privádza ku kázňovému žánru, resp.

k jeho pietistickej modifikácii, ale objavuje aj závažné teologické momenty, zastúpené v hlavných líniách vnútorného boja človeka, vystaveného vonkajším škodlivým nátlakom, ktoré sa môžu stať pre neho výzvami k obrannému postoju voči úkladom diabla. Podľa pietistického presvedčenia Milec vyvoláva u veriaceho kresťana pocit naliehavosti zachovávať Písmo v bežných životných situáciách.

Prospešné a mimoriadne účinné v rámci celého vedeckého zborníka je odvolávanie sa autorov jednotlivých štúdií na ostatné príspevky, ktoré boli už predtým uverejnené a eo ipso sprístupnené.

Lenka Rišková podopiera hlavnú myšlienku predchádzajúcich príspevkov a ten svoj dáva do služby idey, že tzv. traktátovú literatúru (už používa termín J. Maluru) možno považovať za východisko tak pre odbornú, ako aj pre umeleckú literatúru. Upriamením pozornosti na názornosť a obraznosť vo výrazovom registri autora textu potvrdila názor, že pôvodná podoba stredovekého traktátu niektoré prvky priberala, iné strácala, a práve táto difúznosť z pragmatického pohľadu otvárala širšiu škálu funkcií a určení.

V druhej časti publikácie Gizela Gáfriková do „žánrových súradníc traktátu“ umiestňuje latinský predhovor Daniela Sinapia (Horčičku) k dielu *Neo-forum Latino-Slavonicum – Nový trh latinsko-slovenský* (1678), ktorému patrí toto pomenovanie i vzhľadom na stav vtedajšej latinskej odbornej prózy, vyčleňujúcej traktát pomerne zreteľne ako učený výklad s dobovo exaktnou témou. Gáfriková podrobuje dôslednej analýze Sinapiov text a konkrétnou interpretáciou akcentuje všeobecne známu skutočnosť, že v baroku sa v slovanských kultúrach v nebyvalej miere rozvinul záujem o „vedecké“ vyargumentovanie národného uvedomovania, hrdosti, vlastenectva. Prejavoval sa okrem iného v snahe o oživovanie jazyka a o poznávanie histórie, čoho dôkazom je aj Sinapiova kniha.

Ivona Kollárová poukazuje na nutnosť vnímať Sinapiov predhovor nielen ako učený traktát, ale aj ako text do istej miery zviazaný s barokovými edičnými metodológiami a s rea-

litou zahalenou topickými postupmi. V tomto prípade sa nedá obracať na traktát ako na „kľúčový prameň pre poznanie dejín knihy“, nezaručuje ani hodnovernosť ďalších informácií, vyžadujúcich spoluprácu a verifikáciu s inými príbuznými prameňmi.

Aj po prečítaní takéhoto hodnotného súboru štúdií ostanú nezodpovedané početné otázky. Vidno to napríklad v nejednotnom prekladaní *gens Slavonica: slovenský/slovanský národ (Viva gentis Slavonicae delineatio* – Kollárová: *slovenského národa* / Novacká: *slovanského národa*).

V tejto súvislosti chcem povedať, že v neposlednej miere vysoko hodnotím prekladateľskú a editorskú prácu Márie Novackej, v textovej prílohe korunovanú kvalitnými odbornými úpravami oboch traktátov, uskutočnenými s erudovanou citlivosťou na dobové realie a na štýlové diferencie či afinity.

Tretia časť monografie je mimoriadne zaujímavá, keďže problém traktátu sa špecificky sleduje v kultúre iných národov a vstupuje do iných mimoliterárnych disciplín. Barbara Suchoň-Chmiel na rozdiel od ostatných bádateľov obracia tému za hranice výsostne protestantskej oblasti. Konkrétne približuje latinské literárno-teoretické traktáty zo 17. storočia na území Poľska a podrobnejšie interpretuje traktátové dielo inak všestranného literárneho umelca, nazývaného „kresťanským Horáciom“ – jezuitu Mateja Kazimíra Sarbiewskeho. Jeho pozoruhodné dielo, tak ako mnoho iných u nás, doteraz zostávalo nepovšimnuté, ba bývalo zaradené na indexe politických režimov.

Rovnako za priekopnícku a výrazne obohacujúcu treba pokladať štúdiu Janky Petöczovej-Matúšovej o početných hudobno-teoretických stredovekých traktátoch, neskôr i zo Slovenska, ktoré, uložené v rôznych archívoch či knižniciach, slúžia ako prameň muzikologického poznania doma i v zahraničí.

Mária Dudas upriamuje pozornosť na paleografické a fonologické špecifiká bulharského rukopisu z 18. storočia, patriaceho ešte do damaskínskej literatúry, ktorá v období tureckej nadvlády zohrala významnú rolu pre bulharské,

macedónske a ostatné, hlavne balkánske, kultúrne prostredia. Damaskínske rukopisné pamiatky predstavujú zdroj nielen pre poznávanie bulharskej literárnej histórie, ale aj pre poznávanie dejín bulharského jazyka.

Celý zborník, koncipovaný z tematicky príbuzných štúdií a článkov, pohol o niekoľko závažných krokov dopredu výskum, ktorý práve pri staršej literatúre má výhodu v nevýhode. V zálohe nám totiž stále ostáva značný sumár nepoznaných alebo slabo poznaných pamiatok, spolu s nimi i podnetov venovať sa im aspoň tak prínosne, ako to zrealizoval kolektív monografie pod editorskou taktovkou T. Vráblovej.

Marta Kerul'ová

PAPOUŠEK, VLADIMÍR A KOL.: DĚJINY NOVÉ MODERNY. ČESKÁ LITERATURA V LETECH 1905 – 1923. Praha : Academia, 2010. 632 s.

Publikácia *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905 – 1923*, materiálovo bohatá, edične výpravná a už na pohľad zaujímavá kniha, má ambíciu predstaviť dejiny českej literatúry 20. storočia v novom pohľade a na základe nových metodologických východísk, pričom novo tu predovšetkým znamená inak ako doteraz. Už v názvoch jednotlivých kapitol sa opakujú pojmy ako tradícia, hľadanie, znovupomenovanie, nové videnie, nový tvar, takže ak sa posledná kapitola v rámci interpretačnej časti nazýva Reinterpretáciou tradícií k novému tvaru (jej autorom je Jiří Brabec a týka sa roku 1923), toto slovné spojenie pokojne možno vzťahnúť na charakteristiku celého projektu.

Východiskový materiál, s ktorým pracovali už predchádzajúce dejiny českej literatúry, je rovnaký (nejde teda o prehodnotenie doterajšieho kánonu), iný je však deklarovaný prístup k nemu. Nemá ísť o pevný výklad, hierarchický a kanonizačný, ale o výklad vyznačujúci sa otvorenosťou, výklad v neukončenosti a najmä – v pohybe, v toku a v pulzovaní. Nie kategori-